

látnak semmilyen lehetőséget arra, hogy szociális munkásként tegyenek valamit a probléma megoldása, enyhítése érdekében.

Egyéb lehetőségek a prostitúció és az emberkereskedelem kezelésére a megkérdezett hallgatók véleménye szerint:

- a társadalmi szemléletváltás szükségessége;
- törvényi és egészségügyi szabályozás szigorítása;
- munkalehetőség biztosítása;
- szociális biztonság megeremtése;
- a tevékenységgel kapcsolatos problémáknak nagyobb nyilvánosság biztosítása;
- megfelelő gondozóközpontok létrehozása;
- a gyermek- és ifjúságvédelem rendszerének fejlesztése.

Összegzés

A hallgatókkal végzett vizsgálat egyik legfontosabb megállapítása, hogy előző tanulmányaik során semmilyen formában nem találkoztak a prostitúció és az emberkereskedelem megelőzését és kezelését célzó programmal, illetve jelenlegi tanulmányaik alatt pedagógia, pedagógiai asszisztens és szociális munkás szakon nem kapnak elégséges felkészítést és képzést a prostitúció és az emberkereskedelem kezelésére vonatkozóan. Éppen ezért nem lehet azon csodálkozni, hogy ismereteik és tájékozottságuk meglehetősen hiányos ezen a téren. Érzékenyséjük és szemléletük sem minden esetben megfelelő. Az ítélezést, a közömbösséget és az elutasítást tükröző szemléletmód semmiképpen sem kedvező a probléma kezelése szempontjából.

A hallgatóknak több információra, pontos ismeretekre lenne szükségük, melynek eredményeképpen pozitív attitűd, realisabb szemlélet, valamint szakmai érzékenység és odafordulás alakulhat ki bennük a témával kapcsolatban.

Irodalom

Fehér Lenke (2004, szerk.): *Kézikönyv az emberkereskedelemtől*. I.O.M., Budapest.

Fehér Lenke és Forrai Judit (2000): *Prostitúció, prostitúcióra kényszerítés, emberkereskedelem*. Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest.

Forrai Judit (1991): *A prostitúció mint társadalmi konfliktus. Rendi társadalom, polgári társadalom*. Salgótarján.

Forrai Judit és Lőrincz Norbert (2003): *Az utcai szociális munka a prostituáltak megsegítésének szolgáltatásban*. Wesley János Lelkészképző Főiskola, Budapest.

Verőné Jámbor Noémi
Újbudai Pedagógiai Intézet

Családi emléktöredékek a szakmunkásképzés történetéből

Az alábbi írás egy szakdolgozat részleteinek átdolgozásával született. A dolgozatban szerzője az Eszterházy Károly Főiskola levelező tagozatos, pedagógia szakos hallgatójaként családja iskoláztatásának feldolgozására vállalkozott. Mínt hogy a szerző és legtöbb családtagja szakmunkás végzettséget szerzett, a dolgozat a szakoktatás utóbbi másfél évtizedének sajátos, „alulnézetből” történő feldolgozása lett. A munka így az olvasott, tanult neveléstudományi ismereteknek, valamint a személyesen átélt és a családi legendáriumban megőrzött autentikus élményeknek sajátos ötvözete. A részt vevő

megfigyelő által végzett kvalitatív kutatás olvasói pedig nemcsak az írás hitelességét és élményszerűségét élvezhetik, hanem szembesülhetnek a magyarországi szakoktatásnak egy olyan, a hivatalos szakirodalomban szokatlan értelmezésével és értékelésével is, amivel sem a csupán tanultsággal felvértezett, az empirikus valósággal csak a terepmunkában megismert szakértő, sem az empirikus valóságot csupán átélő alanyai nem találkozhatnak.

A szakoktatás múltja és jelene

A mai magyar szakképzési rendszer válságokkal küzd. A problémák az utóbbi években váltak akuttá, de a jelenségek a rendszerváltozáskor kezdődtek. Az akkori tények már jól ismertek: a pártállam összeomlott, az ország piacgazdasági viszonyok közé került, a gazdasági szerkezet radikálisan átalakult. Sajnos azonban hamar nyilvánvaló lett, hogy a változások hatására a szakmunkásréteg és a szakmunkásképzés szenvedni kezdett a legnagyobb veszteséget.

A politikai-társadalmi átalakuláson túl tehát a gazdaság sem működhetett a régi keretek között, ami feszültségeket is generált. Sok szakmunkás számára valós veszélyt jelentett a KGST megszűnése, számos termék így eladhatatlan lett, mellyel számos szakma is perifériára került. Tény, hogy a KGST-n belüli cserekapcsolatok nem mindig voltak kedvezőek Magyarország számára, de ezen túlmenően az is hátrányt jelentett, hogy ez a gazdasági csúciszerv erősen szakosította, specializálta a tagországok termelését. Előállt az a helyzet, hogy sok termékünkre már nem volt kereslet (legalábbis az addigi minőségben), míg más termékekre ugyan lehetett igény, de mivel ezekkel idáig nem kellett foglalkoznunk, így nem is volt meg rá a megfelelő kapacitás (szakemberbázis hiánya, kiépítetlen infrastruktúra, szűkös technikai háttér stb.).

A munkanélküli-központok immáron nyíltan elkezdheték működésüket, mert a munkanélküliség reális veszéllyé vált, jóllehet megnyugtató tény volt, hogy törölték a büntető törvénykönyvből a közveszélyes munkakerülést, a legendás KMK passzust. Így már nem fordulhatott elő olyan eset, hogy háromnapos nem igazolt munkaviszony miatt valakinek a rendőrség végelszámolását kelljen élveznie, vagy lealázó atrocitásokat elszemélyesítenie, ami akár jóakarató polgárokkal is előfordulhatott. Regisztrált munkanélküliként lehetett egy kis segílyt kapni, de hát egy valamirevaló embernek nem ez jelenti a perspektívát.

A szakmunkásság, a szakmunkás-utánpótlás, a szakmunkásképzés – funkciójából eredően – közvetlenül kapcsolódik a gazdasági szektorhoz, éppen ezért nagyon érzékenyen is reagált a liberális piacgazdaságra való átállásra.

Az államszocializmus egyúttal teljes foglalkoztatottságot is jelentett, vagy legalábbis majdnem azt. A termelést államilag írták elő és irányították. Az ellenőrzést, a felügyeletet gyakran minisztériumi jogkörű csúciszervek látták el. A 3–5–7 éves termelési tervek megpróbálták egyensúlyban tartani és jól kiszámíthatóvá tenni a keresleti és kínálati oldalt.

Nyilvánvaló, hogy az igazi piacgazdaságban ilyen merevnek tűnő törvényszerűségek nincsenek. A különböző szakmák hevesen reagálnak a keresletben bekövetkező változásokra. A gazdasági válságok, recessziók nem tettek jót a szakma presztízsének sem a pályaválasztáskor.

Sarkalatos pontot jelentett a privatizáció kiteljesedése. A folyamat anomáliákkal és törvényteleniségekkel is terhelt volt, mindenesetre bizonyos, hogy a szakképzés ezzel elvesztette jól kiépített, megbízhatónak tartott tanműhelyi rendszerét, melyet azok az állami tulajdonban lévő üzemek, gyárak, vállalatok biztosítottak, melyekkel az iskolák szoros együttműködést alakítottak ki. Ráadásul ez a veszteség azért is fájó, mert a tanulóknak ezek az üzemek nemcsak a gyakorlati helyszínt biztosították a tanulmányaik alatt,

hanem a „felszabadulásuk” után egyúttal sok esetben egész életre szóló munkahelyet is jelentettek.

Persze a vállalkozókat többé-kevésbé sikerült bevonni a szakképzési elképzelésekbe, de ennek hatékonysága messze elmaradt az előbb említett modellhez képest. A vállalkozók kisebb felelősséget tudnak felvállalni a tanulókkal szemben, biztos perspektívákat nem tudnak ígérni. Így a diákok tanulmányi költségei és a kiszolgáltatottságuk is nőtt.

A szakképzési intézmények fenntartói oldala is átalakult. Az állam költségei csökkenésének érdekében gondoskodó karjait mindjobban levette az iskolákról. Ez jót tett a különböző fokú autonómiák visszaállításának, de az anyagi források hiánya ijesztő jövőképet ígért sok iskolának.

Mindenesetre a pozitív eseményeket sem illik figyelmen kívül hagyni. 1990-től már a vállalkozói szellem is több teret kapott. Viszont nem lehet kérdéses, hogy az ipari és szolgáltató vállalkozások a siker reményében igen nagy tőkebefektetéseket és kapcsolatrendszereket igényelnek. Egyszerű szakmunkások nem biztos, hogy rendelkeznek ezekkel az attribútumokkal.

Igaz, alkalmazotként is lehet tevékenykedni egy vállalkozásban, és mennyivel barátságosabb is lehet a légkör, mint a rossz emlékü, hierarchikus, merev struktúrájú állami gyárban. A csalódások viszont itt is általános tendenciát mutatnak. A maszek világ lényegesen kisebb felelősséget vállal a dolgozókért. A nagyobb profit érdekében a vállalkozások minél kisebb mértékű hozzájárulást kívánnak fizetni dolgozóik után. Ezeknek a lehetőségeknek, trükköknek, kiskapuknak a száma szinte végtelen, akár kötetnyi irodalmat lehetne írni konkrét esetekről, de a lényeg az, hogy ez veszélyezteti a dolgozó egészségügyi ellátását és leendő nyugdíjának mértékét.

A vállalkozások mellett a külföldi munkalehetőségek is engedélyezettek és népszerűek lettek. Bár ilyen lehetőségek már voltak a múlt rendszerben is, például a Szovjetunió belső-ázsiai területein, amelyekről megemlékezik néhány horrorisztikus élménybeszámoló. De azért napjainkban is lehet jót és rosszat is hallani a külföldi munkavállalásokkal kapcsolatban. Nem is annyira a szakmunkások felé nyitott ez a lehetőség, inkább magasan képzett embereket látnak szívesebben arrafelé. Továbbá a magyar társadalomnak régi problémája a nyelvtudás hiánya. Még magasan képzett személyek esetében is komoly hiányosságok vannak ezen a területen, nemhogy a szakmunkásoknál, ahol az oktatás nem is tartalmazott idegen nyelvet, legfeljebb csak néhány esetben, például a vendéglátóipar területén, vagy tanórán kívüli fakultatív foglalkozásokon, szakköri szinteken. Márpedig külföldön a szükséges nyelvtudás nélkül nehezen képzelhető hatékony munkavégzést.

Nem kétséges, hogy a szakképzés 1990 előtt sem volt problémamentes terület. A gazdasági igényeket és a képzések színvonalát sosem sikerült szinkronba hozni egymással.

A munkanélküli-központok immáron nyíltan elkezdhették működésüket, mert a munkanélküliség reális veszéllyé vált, jóllehet megnyugtató tény volt, hogy törölték a büntető törvénykönyvből a közveszélyes munkakerülést, a legendás KMK passzust. Így már nem fordulhatott elő olyan eset, hogy háromnapos nem igazolt munkaviszony miatt valakinek a rendőrség vendégszeretettel kelljen élveznie, vagy lealázó atrocitásokat elszenvednie, ami akár jóakarató polgárokkal is előfordulhatott. Regisztrált munkanélküliként lehetett egy kis segílyt kapni, de hát egy valamirevaló embernek nem ez jelenti a perspektívát.

A szakmunkásképzés mindig csak rövidtávú elképzeléseknek tudott megbízhatóan eleget tenni, a hosszabb távú tervek valahogy mindig csődöt jelentettek. Nem lehetett jövőorientált képzési típusnak tekinteni, hiszen csak egyetlen szakma végzésére jogosított fel, a felmerülő változásoknak pedig nem tudott kielégítően megfelelni.

Érettségit nem adott, tehát olyan értelemben zsákutcsás oktatás volt, hogy az esetleges továbbtanulási szándékot csak nagy erőfeszítésekkel, kerülőutakon lehetett megvalósítani. A döntéshozók makacsul ragaszkodtak ahhoz, hogy a szakmunkásképzőt ne kapcsolják össze az érettségi megszerzésével. Ezért, bár lehet, hogy közvetlenül a második világháború után a szakmunkásképzés komoly mobilitási tényező volt a szakképzetlen segéd munkások, agrárodolgozók tömegei között, de később a képzés kiteljesedett, eltömegesedett, és a lezárt végű kimenetelével inkább a mobilitás gátlójává vált.

A szakoktatáson belül egységes képzésről már régebben sem lehetett beszélni. Kialakult az úgynevezett „divatszakmák” fogalma, melyekre a túljelentkezés volt jellemző. Itt meg lehetett valósítani a hatékony felvételi rendszert, a minőségi oktatást. Persze, hogy mi számít divatszakmának, az változott a különböző évtizedekben, de általában ezek a nemzetgazdaság történelmileg kialakult tercier szektorából, vagyis a szolgáltató szférából kerültek ki. A kevésbé preferált szakmák pedig olyan területekről, melyekről nehéz fizikai munkát lehetett feltételezni (például: kohóipar, öntödei munkák stb.). Nyilvánvalóan ezzel a folyamattal párhuzamosan az ilyen szakmák állománya elöregedett, a rekrutálás bázisa beszűkült a csökkent érdeklődés miatt. Képzési oldalról itt nem volt értelme felvételi követelményeket támasztani, vagy ilyeneket megkövetelni. Az ilyen iskolák anyagi lehetőségei, a technikai háttér, az oktatói-pedagógusi ellátottság mind-mind igen szűkös volt. Ezek a jelenségek település-földrajzi előnyökkel-hátrányokkal is párosultak.

Bizonyos szakmák esetén felülreprezentáltak lettek a különböző okok miatt tanulási hátrányokkal küzdő, sérült gyermekek, így például: a későbbiekben majd a testvérem történetén keresztül bemutatandó dísznövénykertész szakmára vagy az általam is kitanult könyvkötő foglalkozásra is ráillik ez a tulajdonság. Előszeretettel irányították az ilyen fiatalokat bizonyos „egyszerűbbnek tűnő, könnyebb” területek felé. Ezek a tendenciák kedveztek a szegregációs folyamatok megizmosodásának, továbbá ezek az iskolák, intézmények a társadalomtól mindjobban kiérdemelték számos pejoratív jelzőt, ezért a többségi, „egészséges” gyermekek inkább kerülni igyekeztek az oda való jelentkezést.

Tehát számos probléma mindig is jellemezte a szakmunkásképzést, de az tény, hogy több évtizeden keresztül viszonylag megbízható és jó minőségű oktatást kínált. Az iskolapadból kikerült fiatal kamatoztathatta megszerzett szaktudását, volt igény a munkájára. A szakma relatíve jó megélhetést és biztonságos egzisztenciát jelentett. A klasszikus hármas tagolódású középfokú oktatás (szakmunkásképző, szakközépiskola, gimnázium) alsó lépcsőjén szilárdan tartotta hídfőállását a szakmunkásképzés.

A nehéz helyzetben az ember gyakran a múltba tekint, hogy akkor szebb és jobb volt. De valóban igaz ez? Vajon a szakmunkásképzésre is ráillik ez a gondolat? És valójában hogy is volt?

Ezekkel a felmerülő kérdésekkel foglalkozom két konkrét esettanulmányban. Az első apám példáján keresztül a zavaros, de ugyanakkor változatos '50-es évek közepén működő szakoktatást mutatja be, a második pedig a '80-as évek első felében működő, megbízhatóan kiépített szakoktatási rendszert vázolja fel a testvérem visszaemlékezéseinek keresztül, abban az időszakban, amikor már különböző reformkísérletek is történtek.

Az írások magától értetődően szubjektívek, és a szakképzés történetének csak kicsiny szeletét mutatják be. Mindazonáltal a történetek hűségéhez, hitelességéhez és személyességéhez nem sok kétség férhet. Két különböző korszakot szeretnék így bemutatni, aminek talán a mai szakképzési rendszer számára is lehet mondanivalója. Természetesen a pártállami időszak semmi esetre sem lehet pozitív modell, de az akkor megszületett eredményeket, egyéni erőfeszítéseket nem lehet elbagatellizálni. Az akkor megszerzett szak-

tudás számos esetben ma is releváns. Sok szakmunkás az akkor megalapozott elméleti és gyakorlati tudásának köszönheti a mai napig is az érvényesülését.

Meggyőződésem, hogy a szakoktatás nem volt és még most sincs felkészülve a változásokra, képtelen saját maga számára pozitívan kiaknázni a lehetőségeket. Pedig még liberálisabb gazdasági működésű nyugati modellek, vagy akár egyéb közép-európai országok is egészségesebben működtetik a szakoktatási rendszereiket. Idehaza is égető szükség lenne a pozitív reformokra, változásokra.

A marós szakoktatás 1954–57

Általánosságban ma már inkább ijesztőnek vagy sötétnek minősítjük ezt a korszakot, pedig az '50-es évek szakmunkásképzéséről sem lehet csupán fehéren vagy csupán feketén nyilatkozni.

Az új, direkt, felülről vezérelt módszerek már egyre jobban kiteljesedtek, de a háború előtti felfogásnak, didaktikáknak is megtalálhatók voltak az elemei. Tehát a vegyesen értelmezhető pedagógiai elemek még egy ideig megfértek egymás mellett.

A tulajdonképpeni modern értelemben vett szakmunkásképzés nyitányának az 1949-ben megalkotott, az iparos és kereskedőtanulókról rendelkező IV. oktatási törvény tekinthető. Ez a törvény a változások, fejlesztések elindítója lett.

A szakoktatás a jelzett korszakban változatosan alakult, elsősorban a háttérben lezajló történelmi események miatt. A szakmunkásképzéssel szemben támasztott elvárások ennek megfelelően gyakran változtak, hisz' az oktatás nem tudott független lenni az őt körülvevő mindenkori politikai-társadalmi-gazdasági állapottól.

A legjellemzőbb körülmények közismertek. A nagy háború okozta sebeket még nem sikerült teljesen begyógyítani, még tartott az ország újjáépítése. De szinte még túl sem sikerült jutni a világháború okozta traumán, amikor megint nagyon elmérgesedett mind a kül-, mind a belpolitikai helyzet. Magyarország kivette a részét az új háborús felkészülésből. A „vas és acél országának” létrehozása komoly erőfeszítéseket és áldozatokat kívánt (legalábbis sokaktól). Munkaversenyeket szerveztek, pihenőidőre és munkaszüneti alkalmakra is testvéries látszatú társadalmi munkákról gondoskodtak, irreális munkanormákat szabtak ki, kiszipolyozták a lakossági megtakarításokat (ha mással nem, akkor a „békekölcsön” propagandájával), és sok embert törvénytelenül a végkimerülésig dolgoztattak különböző helyszíneken.

1950-re az új hatalom teljesen megszilárdította pozícióit, de belső meghasonlások mindig is voltak, na meg mindig is kellett alkalmazkodni a mindenkori moszkvai elképzelésekhez. Ezért is történhetett meg, hogy 1954–55 között egy – Nagy Imre nevével fémjelzett – reformfolyamat kezdődött, és nagyobb figyelmet fordítottak a mezőgazdaságra és egyéb területekre is. Ezután viszont újra a Rákosi Mátyás vezette csoport kerekedett felül, és restaurációs állapot köszöntött be, mely nagy hasonlóságot mutatott az 1950–53 között tapasztalt korszakkal. Ezek az események torkolltak az 1956-os forradalomba, majd végül a kiépülő Kádár-rendszerbe, az ottani leszámolásba, majd konszolidációba.

Az 1956-os forradalom komolyan megakasztotta a termelést, ellátási gondok jelentkeztek. A tényleges szakmunkásképzés is szünetelt vagy akadozott huzamosabb ideig, de összességében szerencsére közel sem jelentett oly mértékű problémát az oktatási rendszerben, mint a háborús eseményekkel legutoljára megnehezített 1944–45-ös csonka tanév.

A történelmi háttér felvázolása után könnyen megállapítható, hogy az újjáépítések és a nagy állami beruházások, melyek leginkább a nehézipar fejlesztését szolgálták, óriási mennyiségben igényelték a szakképzett munkaerőt. Ezt a hiányállapotot meg kellett szüntetni, vagy legalábbis csökkenteni, ezért a szakmunkásképzést erőteljesen népszerűsítették, és egy kissé tapintatlannak tűnő propagandatevékenység is általánossá vált ebben az időben, melynek apám is „áldozata” lett.

Apám szakmaválasztása

1953-ban öt és családját Budafokon (Budapest, XXII. kerület) két, állami alkalmazásban álló aktivista kereste fel. Természetesen nemcsak öt, hanem olyan családokat is, ahol általános iskolás hetedikes-nyolcadikos gyermekek laktak. Az információkat feltételezhetően a helyi tanács adta meg, de erre akár nem is volt feltétlenül szükség, hiszen az országban kisebb demográfiai robbanás történt, a családok tele voltak gyerekekkel (apámék is heten voltak testvérek). Így könnyen lehetett nyolcadik osztályos gyermekeket találni, vagy olyanokat, akik már közel állnak a pályaválasztáshoz, és kialakítható bennük a pályaválasztási szándék. Mindenesetre a családoknál a magas gyermeklétszámot általában nem a jólét generálta.

Ma már nehéz felfogni az akkori szegénységet és életkörülményeket. Két példát azért megemlítek ennek érzékeltetésére. Apám kilenctagú családja egyetlen helyiségből álló épületrészben élt, mely alig volt 20 m², és szobaként, konyhaként és alvóhelyként is funkcionált. Egyedül az udvari WC volt külön, melynek használatán három család osztozott. Volt, amikor nővére az apámat és a kisebb testvéreket kisiskolás korukban télen a hátán vitte be az iskolába, mert egyedül csak neki volt cipőnek nevezhető lábbelije, hát ő sajnos el is hunyt felnőttkora elérése előtt.

Visszatérve a szakmunkásképzéshez, a két aktivista a képzések széles kínálatát mutatta be, meg egyúttal nyilvántartásba vételi íveket is hoztak magukkal. Különböző területekre keresték a tanoncokat. Csoportokba voltak szedve a hasonló szakmák, például az építőiparhoz a kőműves, ács (ez a kettő volt akkor a legnépszerűbb), burkoló, bádogos, festő stb., vagy a vasas iparhoz rendelve az esztergályos, hegesztő lakatos, marós stb. szakmák.

A megfelelőnek tűnő szakmát már ki is választhatta a tanoncjelölt, sőt azt is kívánták, hogy már most válasszon. Ezután felvették az adatokat, és a jelentkező nyilvántartásba került. Ezek leginkább improvizáláson alapuló döntések voltak, és persze ezek a jelentkezések nem feltétlenül jelentették azt, hogy a gyermek nem változtathatott a tervén, azonban erre ritkán került sor.

A tervszerű pályaválasztás akkor még ritka volt. Olyan körülmekintő, gyermekekre illő pályaválasztási tervezés még nem jellemezte az akkori családokat, mint manapság. A perspektívák is kevésbé voltak ismertek. A családok nagy többsége szegénységben élt, a jövő már csak jobb lehetett, és már az is komoly eredménynek számított, ha egy szakmát sikerült elsajátítani a meglévő körülmények között.

Apámnak nem sok fogalma volt a marós szakma mibenlétéről. Először azt gondolta, hogy vegyszeres munkáról van szó, ahol kémiai reakciókkal marást érnek el. Ettől a képzelgéstől még izgalomba is jött. Később azonban megtudta, hogy valójában a fémiparon belüli gyári tevékenységről van szó.

Tulajdonképpen nem is az apám választotta magának a szakmát, hanem a családfő, vagyis a nagyapám. Az igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy ő sem ismerte sokkal jobban a marós foglalkozást. Ez akkoriban nem tartozott az ismertebb pályák közé, bár a mai világban sem igazán ismert. Mindenesetre azért arra ráérezett, hogy valamiféle gyári munkáról van szó.

Ez a tényező lett az improvizálásban a döntő ok, hiszen a nagyapámnak volt tapasztalata a gyári munkában, és abból indult ki, hogy ez nagyobb védelmet nyújt és biztonságosabb lesz, mint a népszerűbbnek számító építőipari foglalkozások, mert az utóbbiak erősen időjárásfüggők, meg az egyéb munkakörülmények sem mindig túl biztatók. Nem utolsósorban pedig a gyári munkásság szervezettsége mindig is erősebb volt, mint más területen lévő társaiké. Adott esetben jobban meg tudták magukat védeni, jobban ki tudták harcolni a jogaikat, törvényes járandóságaikat. Jóllehet nem kell túldimenzionálni az akkori rendszer szakszervezeti mozgalmát, mert annak szinte nem is volt semmilyen autonómiája, de azért bizonyos előnyöket mégiscsak jelentett.

A nagyapám tapasztalata saját gyári segédmunkás életén nyugodott. Tehát így a szakmaválasztása a gyermeke számára már mobilitást, felemelkedést jelentett.

Az apám a mai napig is elismeri, hogy a nagyapám választása bölcs döntés volt, bár azért nem mindenben értett vele egyet. Az építőipari munkákat feltételezhetően kisebb lelkesedéssel végezte volna. Bár annak megítélése, hogy egyik munka mennyivel könnyebb a másiknál, nagy körütekintést és számos információ feldolgozását igényli. A gyári munka valóban biztonságosabb és talán kényelmesebb is, mint több más lehetőség, de hosszú távon igen nagy kitartást és kötöttséget igényel. Itt a „szabadosabb” munkavégzés kevésbé megengedett, némelyik szalagmunka pedig igencsak monoton és lélekölő. Mindenesetre az egészsznek az a lényege, hogy mindegyik foglalkozásnak megvan a maga előnye és a maga hátránya is.

Apám rövidesen levélbeli közlést kapott, hogy értesültek a jelentkezési szándékáról, és ezzel kapcsolatban szeretnék öt meginvitálni egy személyes megbeszélésre, melynek a helyszíne a 33. számú Munkaerő Tartalékok Hivatala (MTH) iskolája, mely intézménytípus a szakmunkásképző iskolák jogelődjének tekinthető.

Természetesen ilyen időtávolságból már nem könnyű minden részletre visszaemlékezni, de apám úgy véli, hogy a szokásos felvételi eljárásoknál megszokott interakció zajlott le itt is (motiváció, egyéni tervek feltérképezése, személyes ismerkedés, információk gyűjtése stb.). Tesztek, feladatlapok, szóbeli feladatok, konkrét tudásszint-felmérés nemigen volt.

Mindezek után végre már nem lehetett annak akadálya, hogy 1954 szeptemberében el lehessen kezdeni az ipari tanulói életet, de persze az mindenképpen előfeltétel volt, hogy a jelentkező sikeresen befejezze általános iskolai tanulmányait. Ez az új időszak nagy mérföldkövet jelentett apám életében.

Apám mint szakmunkástanuló

Az oktatási rendszeren belül a szakmunkásképzés nagymértékben kiterjedt, de ez a mennyiségi növekedés nem járt együtt a pedagógiai módszerek és eszközök hasonló méretű fejlesztésével. Az oktatás minden formáját, így a szakképzést is államosították, ezzel párhuzamosan szinte minden autonómiájukat elvesztették az iskolák. Az állam gyakorlatilag minden komoly és apró ügyet is magának vindikált az oktatáson belül.

A radikális változások egy része valóban szükségszerű és egyszersmind demokratikus is volt, de egyre jobban teret nyertek a nemkívánatos elemek is. A második világháború előtti uralkodó osztályok monopóliumát felszámolták, ami a kultúrában betöltött szerepükre is vonatkozott. Erős kontrasztelekció is érvényesült. El lehet képzelni, hogy a volt előkelőségek gyermekei, kiknek régebben be lett ígérve az előkelő életmód, a felsőfokú tanulmányok biztosítása, most milyen kedvvel dolgozhattak segédmunkásként; jobb esetben szakmunkásoktatásban részesülhettek.

A gyakorlati képzés tehát nagy hangsúlyt kapott: célja a szakma minél jobb és minél mélyebb szintű elsajátítása volt. Más oldalról viszont az is megállapítható, hogy a vállalatok, üzemek gyakorlatilag ingyen munkaerőhöz jutottak hosszú éveken keresztül. A csekély összegű, jelképes ösztöndíjat, melynek mértéke függött néhány körülménytől, leginkább a diák tanulmányi eredményétől, nem lehet komoly kiadásnak tekinteni. Ráadásul ezt az összeget gyakran nem is az üzem, hanem a diák tanulói jogviszonyát igazoló iskola folyósította.

Apám most már szakmunkástanulóként (golyaként) a tanítási év megkezdésénél az iskolában átvehette tankönyveit, az osztálytársaihoz hasonlóan. Mindegyik elméleti tantárgyhoz kaptak tankönyvet, a szakrajzhoz és a mennyiségtanhoz még példatárat is.

A 33. számú MTH iskola Csepelen (Budapest, XXI. kerület) működött és a vasipari szakmák oktatása volt a feladata (a marós, lakatos, esztergályos, hegesztő stb. osztályok diákjai, tanárai és oktatói jártak ide).

Az általános iskolától eltérően itt már duális képzési rendszer érvényesült, ami a gyakorlati és elméleti oktatás ciklikusságán alapult. Hetente két nap volt az elméleti oktatás (hétfő, kedd) és négy nap a gyakorlat (szerda, csütörtök, péntek és szombat). A szombat is munka- és oktatási nap volt. A szabad szombat fogalma ekkor még nem volt ismert, legfeljebb csak az igény volt meg rá a dolgozó emberek részéről.

Tehát mennyiségileg (a képzésen belül a központi tantervnek megfelelően, a gyakorlati oktatás aránya hozzávetőlegesen 60–65 százalékot kapott), de még minőségileg is a gyakorlati oktatás, vagyis kvázi maga a szakmai élet volt központi szerepben a duális képzésen belül. Így nem árt először ezt a szakképzési alrendszert bemutatni és részletesen elemezni.

A gyakorlati oktatás helyszíne maga a szocialista ipar jelképe, a legendás Vörös Csepel, hivatalos nevén a Rákosi Mátyás Vas- és Fémművek, mely a legnagyobb gyárkomplexum volt az országban. Ebben az időszakban hozzávetőlegesen 30 ezer embert foglalkoztatott, ezzel biztosítva számukra a megélhetést.

Kora reggel nagy embertömeg lépte át a kapuit a munkakezdsre. A közlekedési járművek a sűrű járatok ellenére zsúfolásig megteltek, szinte fűtőkben lógtak az utasok. A gyárnak saját kikötője is volt a Duna-parton, mind a teher-, mind a személyszállítás részére. A környező lakóövezetekből sokan igénybe vették a Csepel-Nagytétény vagy a Csepel-Budafok hajójáratokat. A gyár vasúti kapacitása és infrastruktúrája is figyelemre méltó volt. A gyár területén a biztonságról és a rendről fegyveres üzemi őrség gondoskodott. Azt viszont kevesen tudták, hogy erre az időszakra a gyár alatt gigantikus méretű bunkerrendszert építettek ki, mellyel lehetővé vált, hogy a termelést légítamadások esetén is folytassák lent a mélyben.

A fő munkaidőben Budapest utcái szinte teljesen kihaltá változtak, nem úgy, mint a mostani időkben. Szinte mindenki tevékenykedett, a gyáróriás kéményei éjjel-nappal ontották a füstöt, a termelés három műszakban folyt.

Most már nehéz elhinni vagy elképzelni az akkori aktivitást. A közelmúltban munkautyegyekből adódóan többször is jártam a helyszínen. Sok kisebb-nagyobb vállalkozásnak van itt telephelye, melyek többé-kevésbé sikeresen működnek, néhány szolgáltatás is működik itt, de össze sem lehet hasonlítani mindezt a régi étellel. A fémtolvajok pedig sajnos rendszeresen eltávolítják a csatornafedeleket, így körültekintően kell közlekedni, nehogy beleessünk ezekben a csapdába, különösen sötétedés után nő meg a balesetveszély, ezért én azt javaslom, aki teheti, ilyenkor kerülje el ezt a helyszínt.

A gyakorlati képzés tehát nagy hangsúlyt kapott: célja a szakma minél jobb és minél mélyebb szintű elsajátítása volt. Más oldalról viszont az is megállapítható, hogy a vállalatok, üzemek gyakorlatilag ingyen munkaerőhöz jutottak hosszú éveken keresztül. A csekély összegű, jelképes ösztöndíjat, melynek mértéke függött néhány körülménytől, leginkább a diák tanulmányi eredményétől, nem lehet komoly kiadásnak tekinteni. Ráadásul ezt az összeget gyakran nem is az üzem, hanem a diák tanulói jogviszonyát igazoló iskola folyósította.

Tény az is, hogy a gyár elődje, a Weiss Manfréd üzem, már a háború előtt is híres volt. A harcok után hamar államosításra került, mert stratégiaileg nagyon fontos volt, kedvező infrastruktúrával rendelkezett és sok alkalmazottat foglalkoztatott.

A 33. számú MTH iskola csupán pár száz méterre volt a gyártól. Az iskola és az üzem között szoros korreláció állt fenn. A Vörös Csepel számított a szakképzett utánpótlásra,

és ezért cserébe, a lehetőségekhez képest, segítette is a tanoncokat. Apám a Szerszám-gépgyár részlegbe került, mely a tanulói három év alatt az ismeret- és élményszerzés kimeríthetetlen tárházának bizonyult.

A pozitív jelenségek és a segítőkész hozzáállás ellenére sem volt könnyű a gyakorlati oktatás. A tanműhelyi gyakorlatot komolyan vették. A szakma megbecsülését már korán tudatosítani akarták a tanoncokban. A külsőségek is már-már katonás fegyelemre utaltak. A szakoktatók köpenyben, nyakkendőben tanították az ismereteket, de a régi munkások között sem ment ritkaságszámba, hogy nyakkendőben dolgoztak a gép mellett, ami munkásemberek között manapság már megmosolyogni való, de ez akkor még a háború előtti időszak mentalitásának maradványa volt.

A magatartási normák betartását és betartatását megkövetelték a diákoktól is. A megjelenés is sokat számított. A tisztaság, ápoltság, a megfelelő öltözködés, az előírt hajviselet elemi elvárás volt. Hosszú hajú, fülbevalós, különböző testékszerekkel díszített fiúk látványa akkoriban elképzelhetetlenül nagy botrányokat váltott volna ki.

Az üzem gépeire, a termelő berendezésekre különösképpen kellett vigyázni. Hiszen ezeknek a megléte túlmutatott egyszerű értékükön: az ideológiában ezek szinte összeolvadtak a dolgozó néppel és az állammal. Tehát a tanulóra bízott szerszámokat, értékeket csak az előírt műveletekre lehetett használni, továbbá rendben kellett tartani és gondosan őrizni.

A szakoktatók vagy üzemvezetők jelenlétében csak külön engedélyre szabadott leülni, vagy csak akkor, ha a munkatevékenység ezt kívánta – bár a gyári munka egyébként sem a sok ülő tevékenységről szólt. A hierarchikus viszonyok betartása is fontos volt. A tanulóknak is tisztában kellett lennie azzal, hogy hol van az ő helye a ranglétrán. A diákok egymáson kívül senkit sem tegezhettek az üzemben. Ezen túlmenően a megszólításnál a másik fél hivatali beosztását és az elvtárs szót is ki kellett hangsúlyozni. Volt egy tanuló, aki szintén az üzemben dolgozó anyját „kedves elvtársnő” megszólítással tisztelte meg. Ez már inkább szomorú tény, mintsem megmosolyogni való eset. Az viszont természetes, hogy szituációtól függetlenül a tanoncoknak kellett mindenkinek előre köszönnie, és adott esetben alázatosan kérni valamit, esetleg udvariasan beszélgetést is kezdeményezhetett.

Az iskola a gyakorlati képzésre egységes munkaruhát biztosított a tanuló számára. A vidékről feljövő, bentlakásos diákok ezenfelül kimenő vagy ünnepélyes alkalmakra szolgáló ruhát is kaptak, bár ezt sok esetben a budapestiek is igényelhették, hiszen az általános szegénység miatt ez a ruhanemű sokkal praktikusabb és jobb lehetett, mint a saját ruházat. Jellegzetes feketés színű és egyenruhaszerű viseletük alapján a közterületeken könnyen fel lehetett ismerni az iparostanulókat.

A gyakorlati oktatás a tanév zárása után még kiegészült két hónapos összefüggő nyári foglalkozással, melyet kötelező volt teljesíteni, felsőbb évfolyamra csak úgy mehetett a diák, ha abszolválta ezt a feladatot. Ez az időszak bizonyára fárasztó volt, és a nyári szünetre sem jutott már sok idő, talán csak szűk egy hónap.

Az elméleti iskolai oktatásra, a tantervnek megfelelően, kevesebb idő jutott a duális képzésben, de a gyakorlati képzéshez hasonlóan ez is változatos volt. Leginkább itt is olyan tantárgyak játszották a főszerepet, melyek közvetlenül kapcsolódtak a szakmához. Ezek voltak a szakmai ismeretek, az anyagismeret és a szakrajz elnevezésű diszciplínák. A tanítási órák összes mennyiségének nagy hányadában ez a három tantárgy szerepelt.

A szakrajzon belül komoly műszaki rajzokra és gépalkatrész-ábrázolásokra is sor került. Ezen a területen apám tehetségesnek bizonyult. Még a mai napig is nagyon szép műszaki rajzokat tud készíteni, vagy hát legalábbis nekem annak tűnnek. Bár mostanában néhanapján már nem fémmel, hanem inkább fával szeret barkácsolni, de a rajzos tervezésnek itt is hasznát veszi. Ez a tehetsége a tanulóévei alatt alapozódott meg, amire rájött még több mint negyvenéves szakmai gyakorlat és tapasztalat.

Az általános közismereti tárgyak közül, melyek a központi tanterv alapján a képzésen belül csupán 15–20 százalékos arányt képviseltek, a reáliát a mennyiségtan képviselte.

Leginkább olyan példák kerültek elő, melyek előfordulhattak a szakmai munkavégzésnél szükséges számolásnál. Apám visszaemlékszik olyan centrifugális és centripetális erőátviteli számításokra, mely alapján arra a következtetésre jutottam, hogy ez a matematikai jellegű tantárgy ott sem és akkoriban sem volt könnyűnek mondható.

A humán tantárgyak között szerepelt a természettan, a magyar nyelv és irodalom, a történelem és a honvédelmi ismeretek. Az adott világpolitikai környezetben ez utóbbi tárgy is felértékelődött. Bár az egész gyakorlati és elméleti oktatásban érezhető volt az ideológia jelenléte, de ennek a tantárgynak különösen erős volt az ideológiai tartalma. Viszont a vezetés fontosnak tartotta ennek a tárgynak az ismertetését.

A nyugati és a keleti világ meghasonlott egymással, de nem is kell feltétlenül a nyugati veszedelemre gondolni, hisz' a Szovjetunió szövetségesei között sem volt meg mindig a testvéries összhang. Ezt már jelezték az 1953-as NDK-beli zavargások, vagy Albániára is lehet gondolni, amely országnak jobban tetszett a kínai kommunista modell, de mindenesetre az amúgy is távoli és kis erőforrásokkal rendelkező Albániával ellentétben ténylegesen veszélyessé vált Jugoszlávia, mely nem ismerte el Moszkva fővezérletét és parancsait. A kapcsolatok megromlását jól érzékelteti az a tény, hogy már hadműveleti terv is született Tito államalakulata ellen. Az elképzelés szerint a magyar alakulatok ébret vertek volna a jugoszláv területek belsejébe, majd a megérkező szovjet csapatok kibontakoztatták volna a megkezdett támadást.

A testnevelésóráknak is volt honvédelmi színezete, és jóval fontosabb tantárgy volt, mint amilyenné a későbbiekben vált. Az órák nagyon impulzívok voltak. A tömegsport általánossá vált, és mozgalmi jelleget öltött. Gyakorlatok voltak az osztályok, évfolyamok, iskolák közötti versenyek a különböző sportágakban és ügyességi számokban, melyek kerületi, fővárosi, de akár megyei vagy országos megmérettetéseket jelentettek.

A testnevelés foglalkozásokhoz alanyi joggal járt az iskolától tornanadrág, tornacipő, trikolóblúz. Bizonyára mindezeket méret szerint lehetett igényelni, vagy lehetőség nyílt a méretre igazításra. Az iskola elismerte a tanulók kimagasló sportteljesítményét. A jó tanulmányi eredmény és a kimagasló tanműhelyi munka mellett ezzel is el lehetett érni, hogy emeljék az alacsony összegű ösztöndíjat, vagy feljogosított egyszeri, viszonylag nagyobb összegű pénz- vagy értékes tárgyjutalomra.

Az üzemek és a gyárak, így a Vörös Csepel is, fenntartottak különböző sportszakosztályokat, ahol a tanulók részvételét is szívesen vették. A vállalati infrastruktúrához általában hozzátartozott a fenntartott, gondozott sportpálya, labdarúgópálya, esetleg sportcsarnok.

Ebben a nem könnyű politikai időszakban a sport komoly állami támogatásban és erkölcsi elismerésben részesült. A magam részéről nem tartom meglepőnek azt, hogy pont az 1952-es helsinki olimpia volt a legsikeresebb a magyar sporttörténelemben, vagy éppen a csapatsportágaink, köztük kiemelt szerepben a labdarúgás is ekkor volt a csúcson. Ilyen körülmények között nem okozott nehézséget a tehetségek kiválasztása és azok felkarolása.

Ígaz, akkoriban gyakorlatilag nem volt számítógép, televízió, apáméknál még rádió sem, elektronikus játékokról nem is beszélve, melyek tespedéses időtöltésre csábítanak. Viszont mára szinte az összes vállalati sportlétesítmény megszűnt. A szakosztályok már nem lesik, nem keresik és kutatják a tehetségeket, hanem jelentkezni kell oda, és méregdrága tagsági díj ellenében foglalkoznak csak a fiatalokkal. A példa kedvéért, aki esetleg most teniszezni akarja beírtni a gyermekét, hogy mozogjon egy kicsit, szinte vagyonekat kell fizetnie. Szemben az apám lehetőségeivel, aki ipari tanuló korában rendszeresen járhatott a Széchenyi fürdőbe, pedig enyhén szólva nem volt gazdag ember. A mai egyszerű ember számára ez már akárcsak egyetlen alkalomra is nehezen valósítható meg az elriasztó árak miatt.

Egy kicsit még folytatva a történeti párhuzamot és összehasonlítást: a mai testnevelés órák hatékonyságát is sokan vitatják. Abban viszont biztos vagyok, hogy számos sportte-

hetségünk elsikkad. A mozgás megszerettetésére szinte propagandakezdeményezések sincsenek. Persze megértem, hogy nincs rá pénz, de amit most megspórolnak a vámon, azt később elvesztik a réven. A fiatalok hozzászoknak a mozgásszegény életmódhoz, elhíznak, nem tudják levezetni a stresszt, ezek a későbbiekben egyenesen vezetnek az érrendszeri és szívbetegségekhez, és ezek a problémák egyre fiatalabb korosztályoknál is jelentkeznek, mindezek pedig egyre nagyobb terhetek rónak az egészségügyi ellátásra. Az iskolai sportmozgalom elhanyagolása összefüggésben van azzal, hogy a nemzetközi sportéletben Magyarország teljesítménye egyre halványabb. Tehát nem értem, hogy miért jó ez így.

Visszakanyarodva a marós szakoktatáshoz, apámnak nem volt lány osztálytársa, de maga az iskola nem volt teljesen koedukációmentes, mert jártak ide lánytanulók, akik érdeklődtek a vasipari foglalkozások iránt, valamint a Vörös Csepelben is voltak női ipari munkások. Ez egyben az a korszak is volt, amikor nagyon népszerűsítették a női munkavégzést még olyan területeken is, melyek enyhén szólva nem voltak nőiesnek mondhatók. A korabeli fényképeken szívesen ábrázoltak traktorokon ülő, kohó mellett, öntödékben vagy építkezéseken dolgozó hölgyeket.

GYES vagy GYED nem volt, csak néhány hetes szülési szabadság, ami később kiegészült szoptatási munkaidő-kedvezménnyel. Még olyan esetek is voltak vállalati bölcsődéknél, hogy az anyukát leváltották a gépről, hogy menjen szoptatni, majd ha végzett, visszament a gépre termelni.

A Vörös Csepel női ipari dolgozóit a hátuk mögött „olajtündéreknek” is nevezték, és bizony még pejoratív tartalma is volt ennek az elnevezésnek.

Összességében a marós szakmai oktatás színvonalas volt. A lezárását már itt is ballagással ünnepelték meg, jóllehet ez az esemény nem volt annyira túldimenzionálva, mint manapság, amikor az egész rokonság összejön a jeles eseményre, és napokig tart a sütés-főzés, meg a virágcsokrok kötözése. Nagy az ünneplés, de tényleges és biztos munkahely sok esetben nincs is a láthatáron.

Az apám és osztálytársai búcsúztatásában szerepet vállalt a Vörös Csepel Szerszámgépgyár részlege. A tanműhelyt is virágcsokrokkal díszítették fel a neves esemény alkalmából, és a végzősök csoportosan tettek egy tiszteletkört az üzemben, a megszokott formációban, a láncolatban egymás vállán az egyik kéz, ami az összetartozást szimbolizálta. Az öregdiákok így fogadták a gratulációkat és a jókívánásokat a munkásoktól, oktatóktól és a vezetőktől.

Ez a búcsúztatás viszont inkább csak jelképes volt, hiszen szinte az egész végzős osztály, az apámat is beleértve, a szakmunkás bizonyítvány kézhezvétele után néhány napra már folytathatta tevékenységét ugyanabban a gyárban, azzal a lényeges különbséggel, hogy immáron ténylegesen szakmunkások voltak.

A Vörös Csepel egyébként nemcsak az MTH iskola tanulóit oktatta a szakmai ismeretekre, hanem, számos más gyárhoz, üzemhez hasonlóan, önmaga is szervezett tanfolyamokat, továbbképzéseket a szakképzetlen dolgozóknak, hiszen, mint említettem, a szakképzett munkásokra előírt volt az igény.

Jó példa erre a jelenségre az apám bátyjának esete, aki két évvel volt idősebb nála, és apám érkezése után ő is a Rákosi Mátyás Vas- és Fémművekhez került segédmunkásként. Hamarosan egy lakatos betanított munkás tanfolyamot végzett itt el. A megszerzett tudásról ebben az esetben is vizsgán kellett számot adni, és egy oklevélszerűséggel el is ismerték ennek meglétét. Bár azért ez hivatalosan nem számított szakmunkás végzettségnek, de azért az üzemben belül adott munkafeladatokat már önállóan lehetett végezni.

Ez apámnak is jó volt, mert bár iskolai vagy gyakorlati képzés csak a délelőtti műszakban volt, de ha éppen a bátyja is ebben a műszakban dolgozott, akkor együtt tudtak utazni.

Visszont a nagybátyám csepeli karrierje nem sokáig tartott, mert 1956-ban elhagyta az országot, és néhány átmeneti menekülttábor után végül Angliában telepedett le. Minden-

esetre még ez a betanított végzettség és a rövid itthoni gyakorlat is ért már annyit, hogy Angliában ugyancsak a vasiparban el tudott helyezkedni, és ott is dolgozott egészen a nyugdíjáig. Meg tudott felelni a magasabb nyugati követelményeknek, biztosította maga és leendő családja számára a megélhetést, és mindezt úgy tudta véghezvinni, hogy külföldiként nem karolták fel, nem nagyon segítettek neki, sőt néhány esetben kifejezetten akadályokat is gördítettek az útjába, mint ahogy mindezt elmesélte '68-ban, amikor először jöhett haza látogatóba.

Tehát a szakmai képzések igenis magas színvonalúak voltak, még nemzetközi összehasonlításban is, és adott esetben érvényes tudást jelentettek az erősebb gazdasági háttérrel rendelkező nyugati országokban is, lehetővé tették az ottani érvényesülést és versenyképességet. Mindez még akkor is így van, hogyha szomorúan tudomásul kellett venni, hogy egy közeli családi ismerősünk nem járt sikerrel az '56-os, ugyancsak angliai diszsidálással, mert végül is öngyilkos lett a tapasztalt megélhetési és szakmai érvényesülési frusztrációk hatására.

Az 1956-os év egyébként semmi esetre sem volt szerencsésnek mondható az apám családja számára. A nyáron hosszú betegeskedés után 17 évesen meghalt a nővére. A bátyjáról is sokáig nem tudták, hogy egyáltalán életben van-e, míg végül közel fél év várokozás után a szomszédokkal üldögélve és a Szabad Európát hallgatva kaptak tőle egy üzenetet. Ez az időszak eléggé megviselte a nagyanyámat és bizonyára a nagyapámat is, bár ő kevésbé mutatta ki az érzelmeit.

Ha már 1956-nál tartunk, azt azért illik megemlíteni, hogy a forradalmi esemény megakasztotta egy időre apám és diáktársai tanulmányait. Bár apám számos eseményre visszaemlékszik erről a néhány hétig tartó időszakról, némelyikre olyan élénken is, mintha csak tegnap történt volna, viszont ezek konkrétan nem kötődnek a szakmai oktatáshoz, de még a Vörös Csepelhez sem. Néha bement vagy bejutott a gyárba, ott hangosbemondók adtak tájékoztatást az aktuális eseményekről, de alapjában véve szünetelt a termelés, a legtöbb munkás pedig máshol volt.

Szinte közvetlenül a forradalom után szerkezeti módosítások történtek a szakoktatásban. A Munkaerő Tartalékok Hivatalát felszámolták. A szakmunkásképzést és annak intézeteit közvetlenül a Munkaügyi Minisztérium (MüM) alá rendelték. Apám iskolájának a neve is megváltozott: bár a 33. szám megmaradt, ezentúl MüM-iskola néven funkcionált. A szakmunkás bizonyítványába is már ez az intézeti elnevezés került be.

Bármilyen elnevezéstől függetlenül, a szakmunkás bizonyítványának nagyon örült, a családjában elsőként neki lett az általános iskolánál nagyobb végzettsége, még a büszkeség is teljesen indokolt ilyen esetben.

Egy kis szépséghibát viszont jelentett, hogy elírták a bizonyítványának a kiállítási dátumát. A tisztelt vizsgabizottság valami okból már egy évvel a jövőben járt, amikor ez történt. Sajnos, ebből kellemetlensége is származott az apámnak, mert habár túl nagy jelentősége nem volt ennek, amíg dolgozott, de amikor nyugdíjba ment, a nyugdíjfolyósító erre hivatkozva egy évvel kevesebb munkaviszonyt kívánt elszámolni. Komoly utánajárást eredményezett ennek elkerülése.

A gyakorlati oktatás helyszínét is átkelesztették. A baljóslatú és indulatokat kiváltó Rákosi Mátyás elnevezés után a konszolidáltabb és egyszerűbb Csepel Vas- és Fémművek lett a gyárkomplexum neve.

Apám munkába áll

Apám ifjú szakmunkásként már gyakran önálló, felelősségteljes munkafeladatokat végezhetett. Néhány szóban nem is árt felvázolni az ő élettörténetét, olyan szempontból, hogy mire volt elég ez a szakma, milyen mobilitást biztosított, esetleg milyen más perspektívákat tett lehetővé.

Friss szakmunkásként csak néhány hónapig dolgozott tovább a tanulóévei helyszínén, a Vörös Csepelben, mert a magasabb fizetés miatt átment a Kismotor- és Gépgyárba (KMG). Tehát abban a korban szokatlanul hamar a munkahelyváltás útjára lépett, az új munkahelyén viszont egészen a nyugdíjba meneteleig maradt. Majd friss nyugdíjasként még két évig dolgozott a Finommechanikai Műveknél. Végig szakmunkás végzettségű maradt, marós szakmunkás beosztással.

Bár azért lettek volna lehetőségek az előrelépésre. Ami mögött nem is önálló elhatározás volt, hanem munkahelyi felkérés és javaslat. A KMG-ben már néhány év elteltével láttak benne fantáziát, és javasolták neki, hogy járjon iskolába és végezze el a szakmunkások technikumát, mely végzettséggel akár vezető pozíciókat is be lehetett tölteni az üzemben (csoportvezető, művezető stb.). Viszont már nagyon fiatalon családot alapított, ráadásul, sajnos, a bátyám kiskorában sokat betegeskedett, így apám megköszönte a felkérést, de ezzel az indokkal nem vállalta el azt.

A '80-as évek elején ismét a munkaadója kínált fel új lehetőséget, ami abban rejlett, hogy végezze el a CNC továbbképzést, ami számítógépes programokkal vezérelt gépkezelést jelent. Az a pozíció közel másfélszeres béremelkedést jelentett, viszont együtt járt volna a három műszakos munkarend és sok túlóra felvállalásával.

Apám erre az időszakra már kissé fásult lett, hosszú évekipart részt vett a gyári gazdasági munkaközösségben (GMK) és eleget tett az ottani pluszmunkáknak. A további boldogulást már inkább gyáron kívüli tevékenységekkel képzelte el, és már inkább azokban is lelte az örömét. Ezt lehetővé tette az, hogy akkor még teljesen más lakókörnyezetben élünk, ahol lehetőség volt a nagy volumenű állattartásra. Egyértelmű az is, hogy az állatok rendszeres gondoskodásra és felügyeletre szorulnak; apám ezt még a családja segítségével is csak egyműszakos munkarend mellett tudta megvalósítani. Tehát végül ismételtelen udvariasan elhárította a munkahelyi felkérést.

A nyelvtanuláshoz viszont, elmondása szerint, mindig lett volna kedve, még a szakmájában is komoly előnyt jelentett volna ez a képesítés. Tény, hogy a szakmunkásokat nem kifejezetten terelték a nyelvtanulás felé, de apám önerőből sem jutott el a megvalósítási folyamat kezdetéig sem, tehát ez a kívánság inkább csak üres szó.

Az viszont bizonyos, hogy anyja, vagyis a nagyanyám német származású volt és anyanyelvi szinten beszélte azt a nyelvet. Hasonló ismerőseivel, rokonaival, ha összetalálkoztak, mindig németül beszéltek. A nagyapám viszont nagyon haragudott, amikor értesült ezekről a dolgokról, és határozottan ellene volt, hogy a gyermekeiket németre tanítsa, vagy németül beszéljen előttük. Ez a tény manapság inkább indokolatlan maradiságnak tűnhet, viszont abban a történelmi környezetben nem volt túl szerencsés nyíltan hangoztatni a német származást. Mindenesetre az apám a későbbiekben nagyon bánta, hogy gyerekkorában nem tanulhatott más nyelvet is az anyjától.

Apám a munkában töltött hosszú évek alatt számos alkalommal rákényszerült arra, hogy szakmai ismereteit frissítse, illetve új ismereteket sajátítson el. Naprakész tudással kellett rendelkeznie, ha sikeres akart maradni a szakmában, hiszen a szakmai oktatásnál megszerzett ismeretanyagok akár rövid idő alatt is sokat változhatnak. Nem olyan gépekkel dolgoznak, mint 20–30 évvel ezelőtt, vagy már akár nem is olyan nyersanyagokat használnak fel. Az ismeretek ezzel párhuzamosan gyarapodnak, de egyúttal avulnak is, bizonyos tudásfajták érvénytelenné válnak, a korábbi, akár nélkülözhetetlennek tartott ismeretek meghaladottá, feleslegessé válnak és anakronisztikusnak minősülnek, ugyanakkor teret követelnek maguknak az új eszmék, eljárások, technikai újítások. Tehát az Európa Unió elképzeléseivel szinkronban lévő „élethosszig tartó tanulás” lehet, hogy fogalomként új, de a szakmunkáséletben már régóta jelen van.

Apám jó érzéssel gondol vissza arra a mára már eltűnt tendenciára, hogy a gyárak, üzemek természetesnek vették, hogy a frissen végzett, ifjú szakmunkások szakmai tudásában bizony vannak még hiányosságok. Így szükséges volt velük türelmesnek, empati-

kusnak lenni, és, ha csak bizonyos határig is, de segíteni kellett őket az önálló munkavégzésben. Az akkori nagyvállalatok meg is tehték, hogy segítőkészek legyenek ilyen esetekben. Sajnos, mára ez a kedvező bánásmód is negatív irányba tolódott. A magas profitot hajszoló maszek világban közel sem biztos, hogy toleránsak a „bénázó” fiatal, tapasztalatlan munkással.

Végezetül, de nem utolsósorban a régi szakmunkásképzés mentális hatásairól is meg kell emlékezni. A régi szakmunkásoktatás túlmutatott a funkciójából eredő feladatán. A tanulóknak meg kívánta határozni a munkamegosztásban betöltött szerep alapján az egész életformájukat, a normák egészét, az értékrendeket, és mindezt a leendő munkához, szakmához kötötte. Ez a merev modell kevésbé számolt a pályaelhagyással, az életforma-változással: mintha szükségszerű lenne, hogy a tanuló egész életében a választott szakmában maradjon.

Az egyéb helyeken is hasznosítható tudásanyag oktatása minimális szinten maradt, de az akkori körülmények között ennek a mentalitásnak volt létjogosultsága, mert hosszú távon is stabilnak tűnt egy-egy pályaválasztás, és a munkaerőpiacon sem volt különösebb mozgás vagy változás. A munkahelyek biztosnak, a gazdasági alapok is változatlanok tűntek.

A régi szakmunkásoktatás túlmutatott a funkciójából eredő feladatán. A tanulóknak meg kívánta határozni a munkamegosztásban betöltött szerep alapján az egész életformájukat, a normák egészét, az értékrendeket, és mindezt a leendő munkához, szakmához kötötte. Ez a merev modell kevésbé számolt a pályaelhagyással, az életforma-változással: mintha szükségszerű lenne, hogy a tanuló egész életében a választott szakmában maradjon.

A sokoldalúság hiánya, a túlzottan egyoldalú ismeretanyag véleményem szerint ki is alakított egyfajta naiv életszemléletet, rugalmatlan gondolkodásmódot, mely nem volt nyitott a más jellegű problémák megértésére. Az akkori értékrend még most is szilárdan megvan az idősebb korosztály gondolkodásmódjában. Nem ment ritkaságszámba, hogy valaki egy munkahelyen töltötte el a pályafutását. Komoly erkölcsi tényező volt a vállalati hűség, az állami vállalatok, üzemek egzisztenciális biztonságot nyújtottak.

A munkások között is fennálltak hierarchikus viszonyok, melyek szoros korrelációt mutattak a vállalatnál töltött évek számával. Ezért is megérte „hűnek” maradni a gyárhoz, hisz’ így idővel a törzsgárda-tagság anyagi és erkölcsi előnyöket jelentett (például: fizetésemelés, prémium, pénz- és tárgyjutalom,

kedvezményes üdülési lehetőség a vállalat saját tulajdonú üdülőiben stb.).

Az idősebb korosztály a gyerekeit is inti a munkahelyváltástól, mert ez káros következményekkel jár, ami szerintük felelőtlenység. Ezzel én is szembesültem, amikor a szüleimnek néha bejelentettem a munkahely-változtatási szándékomat. A végén nagy viták alakultak ki, ahol érvek és ellenérvek sorakoztak fel mindkét oldalról, úgyhogy olyan érzésem alakult ki, hogy bűncselekményt szándékozom elkövetni. Ez a nézőpont viszont érthető, hiszen az ő gondolatvilágukban mindaz, amit elértek és megszereztek az életük során, erősen kötődik a munkahelyükhöz, amit nagyon ritkán változtattak.

Aranyi Attila

Eszterházy Károly Főiskola, Pedagógia szak